

سخنرانی مرداد ماه با عنوان: " کرونا و جامعه مدنی: فرصتها و تهدیدها "

سخنران:

دکتر سعید مدنی

نشست مرداد ماه انجمن ایرانی اخلاق در علوم فناوری در سال ۱۳۹۹ به صورت آنلاین با سخنرانی دکتر سعید برگزار شد. دکتر سعید مدنی، جامعه شناس، پژوهشگر ارشد علوم اجتماعی و فعال حقوق بشر، موضوع کرونا و جامعه مدنی را مورد تحلیل قرار دادند و فرصت ها و تهدید های آن را برشمردند که گزیده ای از نشست در ادامه ارایه شده است:

فعالیت در هر حوزه ی جامعه مدنی مبتنی بر منطق اخلاقی خاص خود است. حضور در جامعه مدنی و فعالیت در جامعه مدنی متضمن تبعات و آثاری است که جز با مبنای اخلاق و پذیرش تقدم خیر جمعی بر منافع فردی نمیتوان آن را توجیه کرد، همچنین فعالیت در جامعه مدنی مستلزم پذیرش نوعی هویت مستقل است. از جمله ویژگی های مهم جامعه مدنی فعالیت مرتبط با زیست داوطلبانه و عرصه حضور همگان مبتنی بر خرد جمعی است. به علاوه بقا و حیات و فعالیت جامعه مدنی مستلزم پذیرش آزادی افراد در انتخاب مبتنی بر حقوق شهروندی و استقلال نسبی این جامعه از دولت و نظام های مستقر است. ورود در چنین حوزه ای باید مبتنی بر منطق اخلاق مدنی و پذیرش تقدم منافع جمعی بر منافع فردی باشد. اخلاق مدنی بر فعالیت هایی برای هم زیستی انسان ها تاکید دارد، و منطقی است برای هم زیستی انسانها.

اخلاق مدنی با همبستگی اجتماعی، پیوند اجتماعی، نظم اجتماعی ارتباط دارد ولی لزوما مترادف اینها اخلاق مدنی نیستند؛ نظم اخلاقی و نظم هنجاری دو منطق کاملا متفاوت دارد. در نظم هنجاری یا نظم اجتماعی یعنی آنچه که در زندگی روزمره ما با آن مواجهیم، این قوانین و مقرراتند که ما را وادار میکنند نظمی را رعایت کنیم یا به به قوانین و مقررات پایبند باشیم. در حالی که اخلاق مدنی مبتنی بر نوعی اختیار و خود مختاری فردی است. در دنیای امروز که سیستم ها حاکمند و قواعد و مقررات بر کل فعالیتهای جامعه انسانی مسلطند شکل گیری اخلاق مدنی در معرض موانع جدی قرار میگیرد و امکان فعالیت خود مختار و مبتنی بر خواست و اراده ی افراد بسیار دشوار است. به همین دلیل است که در نقد این نظم تصنعی و قوانین و مقررات که لزوما مبتنی بر خواست و اراده فردی نیست جای عشق

خالی و توجه به دیگران خالی میماند. فعالیت در جامعه مدنی اتفاقا سرشار از این ویژگی‌ها است یعنی مبتنی بر منطق خواستن، دوست داشتن، عشق ورزیدن به دیگران و به همین دلیل است که اهمیت و ارزش دارد .

مانع اصلی ظهور اخلاق مدنی و رشد اخلاق مدنی در جوامع اقتدارگرا خود نظام اقتدارگراست . زیرا در این نظام‌ها فضایی ایجاد میشود که مانع از فعالیت خودمختار در جامعه مدنی است که مانع از رشد اخلاق مدنی میشود. در دوره اپیدمی‌ها و پاندمی‌ها اهمیت فعالیت مدنی بیشتر میشود و به نوعی بیشتر از هر زمان دیگر افراد به هم نیاز دارند. در چنین مواقعی نشان داده میشود که فعالین حوزه مدنی چقدر به اخلاق مدنی اتکا دارند .

بررسی شواهد فعالیت سازمان‌های جامعه مدنی در مناطق کمتر توسعه یافته مثل لیبریا یا گینه نشان میدهد که وجود یک شبکه ای از نیروها و افراد مشتاق، مسئول و مطلع که از قبل بدون انگیزه‌ی مالی و براساس تمایلات انسان دوستانه در کنترل اپیدمی و آثار و پیامدهای مشارکت میکنند تا چه حد از اهمیت برخوردار است. این سازمان‌های مردم‌نهاد قادر بودند در قالب گروه‌ها، دسته‌جات، جمعیت‌ها، سازمانهای مردم‌نهاد یا سازمانهای جماعت محور از مردم حمایت کنند و به دلیل شبکه ارتباطی که در هر منطقه داشتند و اعتماد متقابل که وجود داشت نقش برجسته ای ایفا کنند و حتی به دولت و مقامات رسمی نیز کمک کنند. در زمان وقوع اپیدمی چون ترس فراگیر میشود کنترل ترس و نگرانی تنها از طریق ایجاد اعتماد میسر خواهد بود و به این ترتیب با وجود اعتماد در سازمانهای مدنی و مردم تا حدود زیادی فعالیت‌هایی که صورت میگیرد اثربخشی بیشتری داشته باشد .

شرایط حاصل از کرونا تهدیدی برای جامعه مدنی محسوب میشود برای مثال به دلیل اینکه فاصله گذاری اجتماعی بسیاری روابط منحل میشود، در واقع فاصله گذاری فیزیکی موجب میشود که امکان سازمان‌دهی، ملاقات و بحث و گفتگو را تا حدودی برای سازمان‌های مردم‌نهاد محدود کند. سازمانها ناچارند فعالیتشان را محدود کنند یا برنامه ریزی‌های قبلیشان را به حالت تعلیق دربیآورند چون اساسا در زمان پاندمی فعالیت‌های عادی متوقف میشود .

اما کرونا برای جامعه مدنی فقط تهدید نیست بلکه فرصت‌هایی هم ایجاد میکند، اولاً که شرایط جدید موجب شده که جامعه مدنی به شکل‌های دیگری از بسیج اجتماعی‌بندیشدو منابع برای فعالیت‌های مستقل خودش را بسیج کند. باتوجه به قابلیت‌های جامعه مدنی شرایط حاصل از کرونا موجب میشود اعتماد عمومی مردم به این سازمانها افزایش یابد . شرایط اضطراری حاصل از کرونا فرصتی که ایجاد میکند تا سازمان‌های جامعه مدنی بیشتر دور هم جمع شوند، باهم گفتگو کنند و ائتلاف‌های جدیدی برای فعالیت‌هایشان باهم در جامعه مدنی ایجاد کنند و باتوجه به شرایط منابع خودشان را کنار هم قرار بدهند و به این ترتیب بتوانند مداخلات جدی تری را انجام بدهند. شرایط سخت حاصل از اپیدمی و پاندمی از جمله در کرونا و قبل از آن در انفولانزا، مرس و سایر اپیدمی‌ها فرصتی را فراهم کرده تا جامعه مدنی نشان بدهد که میتواند نقش حیاتی در حفظ سلامت اجتماعی و به اصطلاح رشد سلامت جامعه فراهم کند

در عین حال سازمان‌های جامعه مدنی در دوران کرونا با چالش‌های جدی سر و کار دارند که برخی از مهمترین آنها عبارت‌اند از :

۱. چالش در صورت بندی فعالیت‌ها: سازمان‌های جامعه مدنی اعم از اینکه در حوزه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی کار کنند دو کارکرد اساسی و مهم دارند یکی ارائه خدمات انسانی که به شکل‌های مختلف در شرایط عادی و بحرانی انجام میدهند، و دیگری رابط بین جامعه و دولت هستند و به عنوان یک نیروی فشار به دولت و نهادهای رسمی فعالیت میکنند تا سیاست‌هایی که وضعیت را بدتر میکند و مردم را در وضعیت شرایط سخت تری قرار میدهد تا حدی اصلاح یا کنترل شود بدلیل اینکه شرایط خاصی که اپیدمی فراهم میکند کارکرد دوم سازمان‌های جامعه مدنی با محدودیت‌های جدی روبرو شده است ، اگرچه در پاسخ به این چالش تلاش شده از امکانات فضای مجازی و سازمان‌دهی دیجیتال تا حدود زیادی بهره برداری شود.

۲. چالش مشروعیت: برخی دولتهای غیرمسئول یا نخبه‌گرا سعی میکنند کنشگران مدنی را به‌دعنوان افرادی که خیلی موثر نیستند، فعالیت یا خدمات پر ثباتی ارائه نمیدهند معرفی کنند. محدودیت‌های ناشی از اپیدمی و پاندمی طبیعتاً باید کنشگران مدنی، سازمانها و نهاد‌های مستقل را با این چالش به طور جدی‌تر مواجه میکرد، گروه‌های مدنی با خدمت‌رسانی به محلات و جماعت‌هایی که سازمان‌های دولتی نمیتوانستند به آنها یاری دهند تا حدود زیادی نه تنها از مشروعیتشان کاسته نشد بلکه بر اعتبار آنها افزوده نیز شد .

۳. چالش سازمان: کرونا امکان سازمان‌دهی سازمان‌های جامعه مدنی را مختل کرد وامکان تجمع، گرد همایی را ناممکن ساخت .

۴. چالش اولویت‌ها : با توجه به منابع محدود سازمان‌های مردم‌نهاد و با عنایت به انبوه تقاضا در دوران کرونا باید منابع محدود را سامان داد و این چالش مهمی است که پیش روی سازمان‌های مردم‌نهاد قرار دارد .

۵. چالش رابطه با دولت : کنشگران جامعه مدنی اصولاً فعالیت مستقلی دارند و البته در این فعالیت مستقل آمادگی همکاری و استفاده از منابع رسمی را هم دارند ولی از آنجا که دولتها میل به تسلط بر سازمانهای مردم نهاد دارند همیشه نوعی نگرانی از ارتباط و تنظیم روابط با دولت ها وجود دارد. این مسئله در دوران بحران موجب میشود که چالشی بین سازمانهای مردم نهاد و دولت ایجاد شود و سازمان های مردم نهاد در معرض ریسک بیشتر قرار گیرند.
۶. چالش منابع: در دوران وقوع اپیدمی یا پاندمی بحران های جدی اقتصادی ناشیاز رکود از میزان هدایا و کمک ها به سازمان های مردم نهاد میکاهد در حالی که آنها نیاز بیشتری به منابع برای پاسخ به تقاضای بیشتری برای خدمات دارند.

